

Stadens
odlare

Stadens
odlare

FATABUREN 2003

Stadens odlare

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2003

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har idag. Fataburen har sedan dess förenat höga kunskapsmässiga ambitioner med syftet att nå en stor publik.

Från början har årsboken varit en förbindelselänk till stöd- och vänföreningar och idag är den också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna.

Museernas verksamhetsberättelser trycks numera separat och kan rekvireras från respektive museum.

Fataburen 2003
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

©Nordiska museet och respektive författare
Redaktör Christina Westergren
Bildredaktör och fotograf Marie Andersson, fotografier ©Skansen om inte annat anges
Idé Mats Janson och Leif Thorin
Redaktionellt arbete Mats Janson och Berit Nordin
Engelsk text, översättning/språkgranskning Ewa Johansson, Idiom Translations
Omslag och grafisk form Lena Eklund, Kolofon
Omslagsbilder Marie Andersson ©Skansen och Gatu- och fastighetskontorets arkiv i Stockholm
För- och eftersättsblad foto Birgit Brånvall
Tryckt hos Fälb & Hässler, Värnamo 2003
ISSN 0348 971 X
ISBN 91 7108 490 8

Med svenska ögon – ett mångkulturellt odlingsområde 1990 och 2000

Småskalig odling har blivit ett allt tydligare inslag i världens expanderande storstäder i och med den explosivt ökande inflyttningen från landsbygd eller främmande länder. Städernas trädgårdar spelar en central roll – för försörjning, som avkoppling och av ekologiska skäl – och forskare ur många discipliner ägnar sig nu åt att studera stadsodlingarnas betydelse och utvecklingsmöjligheter. Såväl i Afrika, Asien och Latinamerika som i Europa och Nordamerika hittar vi i dag ett brett spektrum av urbana odlingstyper, från pedagogiska odlingsexperiment i skolors regi till tillfälliga odlingar under belägring som i krigets Sarajevo eller odlingar som åstadkommits av hemlösa i Birmingham eller Bronx. I många fall är dessa odlingar avgörande för människors livsuppehälle, i andra fall är de viktigare som arenor för självförverkligande än som upphov till mat.

I Sverige, liksom i länder som England, Tyskland och Dan-

KARIN BECKER

är professor i bildpedagogik vid Konstfack och docent i masskommunikationsforskning vid Stockholms universitet. Hennes forskning har bl.a. behandlat den bild av Sverige som konstruerats genom Nordiska museets bildarkiv. Forskningen är inriktad på bildens betydelse i olika kultursammanhang.

BARBRO KLEIN

är professor i etnologi och en av direktörerna vid SCASSS (The Swedish Collegium for Advanced Study in the Social Sciences) i Uppsala.

Ett odlingsområde på en bit mark som blev över i en av miljonprogrammets förorter. Juli 1990.
Foto Karin Becker.

mark, utgjorde kolonilottsrörelsen ett svar på det sena artonhundratalets stora inflyttning från landsbygden till städerna. De odlingsformer som rörelsen etablerade har på senare år fått nya gestaltningar och betydelser i dessa länder, återigen som ett svar på stor migrationsvåg. Men den här gången kommer invandrarna inte bara från den egna landsbygden utan från världens alla hörn. Överallt i Sverige, men framför allt i storstädernas utkanter eller i anslutning till miljonprogrammets bostadsområden, återfinns alltsedan 1970-talet intensivt mångkulturella odlingsområden, där odlarna ibland representerar en förbluffande variation – kulturellt, religiöst,

språkligt, klassmässigt. Denna situation har inte sällan lett till kontroverser rörande odlingstekniker och rörande kulturell och estetisk standard, ja kring själva ändamålet med odlandet. Samtidigt har många områden blivit succéer, inte bara därför att de erbjudit arbete, nöje och kosttillskott för nyanlända eller väletablerade immigranter, utan också därför att de blivit experiment i samlevnad mellan folkgrupper. En del kommunstyrelser har under årens lopp till och med sett odlarlottsområden som några av de få existerande »positiva mötesplatserna« mellan människor ur olika kulturer. »Odlarlottsområden leder till bättre förståelse mellan olika livsstilar och bättre kunskap om dem«, står det i ett kommunfullmäktigeprotokoll från 1984. Även om sådana förhoppningar ibland inte besannats, har de inte sällan visat sig vara profetiska. Odlingsområdena har blivit märkliga och märkbara experiment i samlevnad, experiment som ofta berör människor på djupet. Frågor om odling, mark och natur tenderar att röra vid människors centrala värderingar och förståelser av den värld de lever i. De flesta språk är fulla av metaforer och symboler länkade till odlande; det är inte bara i det svenska språket som människor använder bilder som att »slå rot« och »hitta sina rötter«.

I den här artikeln står ett enda odlarlottsområde i blickpunkten. Området ligger i utkanten av Stockholm och även om många odlare har flyttat och andra tillkommit under årens lopp, har närmare 20 nationer kontinuerligt varit representerade på området, om än i olika proportioner under olika perioder. Våra iakttagelser bygger på fältstudier som vi periodvis ägnat oss åt sedan 1988. Under alla år har arbetsfördelningen mellan oss varit densamma: Karin Becker har

skött den visuella dokumentationen medan Barbro Klein har ägnat sig åt intervjuer och andra samtal. Samtidigt har vi alltid diskuterat och jämfört våra iakttagelser och ibland har vi spelat in våra diskussioner på band. Vårt arbete var intensivt i början av 1990-talet, då studiet av odlarlotterna ingick i projektet »The Organization of Diversity«, vilket i sin tur var en del av det dåvarande HSFR:s program »Komparativ kulturforskning«. Under årens lopp har vi ställt många olika frågor och en del av dessa berör vi också i denna artikel. Vad lär sig människor med radikalt olikartad etnisk, religiös och språklig bakgrund av varandra ifråga om odlingstekniker och

Juni 1991.

Foto Karin Becker.

arbetssätt och ifråga om estetiska och etiska förhållningssätt i en situation där de år efter år arbetar i fysisk närhet? De arbetar ofta i sitt anletes svett på några meters avstånd från varandra och kan inte undgå att se varandra. Vilka främmande impulser anammar de och vilka avfärdar de? Hur kanaliserar de sina reaktioner i växter, föremål och handlingar?

Även om vi som forskare med åren blivit allt bättre bekanta med många odlare med ursprung i främmande världsdelar, har vi dock hela tiden haft lättare att forma en nyanserad bild av hur svenskar och andra nordeuropeer reagerat på invandrare långt bort ifrån. Inte minst språksvårigheter har hindrat oss från att utforma en motsvarande förståelse av hur människor med bakgrund i andra länder ser på svenskarna. Ett sådant »svenskt« perspektiv är märkbart också i denna text. Samtidigt vill vi betona att odlarna, odlarlottsområdet och vi själva har förändrats mycket under åren som gått. Vad vi skildrar är ett litet utsnitt ur Sveriges nutidshistoria som mångkulturellt samhälle. Odlingsområdet kan ses som ett mikrokosmos, där förändringar blir särskilt väl synliga.

Omkring 1990: »svenska«, »turkiska« och »kinesiska« lotter

Det odlingsområde som vi studerat ligger bakom centrum i en av miljonprogrammets Stockholmsförorter. Det verkar som om området har tillkommit av en slump på en bit mark som råkade bli över. Odlare som var med vid starten 1978 berättar gärna om all sten från byggsprängningar som de var tvungna att bryta upp och forsla iväg under nybyggarperioden. Området är njurformat och styckat i 91 lotter av något varierande storlek. Flera lotter är nästan 100 m² stora, andra

något mindre. I början av 1990-talet var variationen i trädgårdspraktiker, växter, estetiska uppfattningar och umgängesstil påfallande. Då brukades uppskattningsvis 25 lotter av odlare från Sverige och ytterligare 25 av personer med ursprung i Finland. Omkring 10 odlare kom från Vietnam men var av kinesiskt ursprung. Närmare 25 lotter brukades av kristna syrianska eller assyriska odlare från Turkiet, Libanon och Syrien. Den syriansk/assyriska gruppen ökade snabbt vid den här tiden medan antalet muslimer minskade: år 1993 fanns endast några få på området. Förutom dessa stora kategorier odlare fanns i början av 1990-talet också enstaka odlare från Latinamerika och Östeuropa samt en vardera från Iran, Bangladesh och Danmark.

Det tog lång tid för oss att forma en bild av samspelet mellan alla grupperna. Vi tyckte oss så småningom märka att en spirande sammanhållning – ja, till och med solidaritet – existerade parallellt med ansträngningar att hålla grupper på avstånd från varandra. Till sammanhållningen bidrog att alla odlare var tvungna att förhålla sig till kommunens förordningar. På odlarlotterna (som vid denna tid kunde hyras för 200 kronor om året) var det inte tillåtet, som på de dyrare kolonilotterna, att bygga riktiga stugor. På sin höjd fick man konstruera små växthus, redskapsskjul eller skyddade matplatser; takhöjden fick inte överstiga 160 cm. Odlare fick också omgärda den egna lotten med staket på en meters höjd. Hur enskilda personer förhöll sig till dessa regler var ett ständigt samtalsämne på området och många odlare ägnade sig åt att bedöma andras staket. En annan regel var att lediga lotter måste erbjudas personer som stod först i en kö i vilken endast hyresgäster i det kommunala bostadsbolaget fick ställa sig.

Styrelsen för odlarföreningen har under odlingsområdets hela existens haft som uppgift att se till att denna och andra regler inte överträds. Alla odlare är tvungna att tillhöra föreningen och alla har rätt att rösta fram styrelsemedlemmar. Men de nominerade kandidaterna har nästan alltid varit svenska eller finska och de nordiska odlarna har ofta klagat på att de fått bära ansvaret för alla odlarna på området.

Men trots klagomål och konflikter tycktes en anda av sammanhållning ha utformats på ett tidigt stadium, en anda som vi inte kunde undgå att lägga märke till omkring 1990. Föreningen ordnade varje år en fest och de flesta odlare deltog –

Juli 1990.

Foto Karin Becker.

Augusti 1991. Foto Karin Becker.

även personer som inte kunde förstå de svenska talen eller allsången med Evert Taube-visor. Ett år i slutet av 1980-talet ordnade styrelsen en fest vars främsta attraktion var en jättelik gryta där man kokade olika grönsaker från lotterna. Odlarna var själva medvetna om symboliken i detta försök att skapa en enda stor smältdegel eller »melting-pot« (ett nyckelord i amerikansk immigrationspolitik under det tidiga 1900-talet). Det blev tydligt att det som höll samman odlarna var deras glädje över att arbeta i jorden. Många tycktes dela en

känsla av att vara inbegripna i ett gemensamt kulturbygge på odlingsområdet. Vid den här tiden fick vi upprepade gånger höra odlare med olika bakgrund använda uttrycket »det här är ett botaniskt FN« och framhålla att en extraordinär variation på växter samexisterade på området, växter som odlare tagit med sig eller fått sig tillskickade så långt ifrån som Hong Kong, Santiago och Damaskus. De symboliska undermeningarna i sådana påpekanden gick inte att ta miste på, även om många tycktes lägga större vikt vid den botaniska samlevnaden än vid den mänskliga.

Men samtidigt som odlarna omkring 1990 hade börjat formulera en insikt om att samexistens var nödvändig och möjlig, dominerar våra fältanteckningar från tiden av ord som åtskillnad och separation och vi tyckte oss kunna urskilja olika former av åtskillnad, byggda på olika principer. En form var etniskt åtskilda grannskap. Sålunda var den norra sidan av odlarterritoriet solitt nordisk. Det trettioital personer som hade lotter där var nästan undantagslöst svenska eller finska. Den södra sidan av odlingsområdet däremot var etniskt extremt diversifierad. Men också här kunde vi skönja tendenser till etniska grannskap. Tre eller fyra lotter odlade av syrianskt kristna (suryoye) familjer från Mellanöstern, som delvis var släkt med varandra, låg tillsammans i den allra sydligaste delen av området, medan en rad lotter längs med staketet mot promenadvägen odlades av sino-vietnameser. Till stor del hade dessa »grannskap« formats genom byten som ägt rum med styrelsens tysta medgivande.

En annan åtskillnadsprincip var att människor odlade sina lotter enligt etniskt eller kulturellt distinkta mönster. Med en viss förenkling kan man säga att mångfalden fördelade sig på

Verandan monteras. Maj 1990. Foto Karin Becker.

tre typer: »den svenska«, »den turkiska« och »den kinesiska«. Denna typindelning var inte vår uppfinning utan flera svenska odlare beskrev den för oss. Deras beskrivning var övertygande och tycktes stämma med vad vi själva kunde iaktta. I flera avseenden är det så att vi länge kom att betrakta odlarlottsområdet med svenska ögon trots att vi var medvetna om att typindelningen förenklade den faktiska variationsrikedomen.

Den svenska typen innefattade egentligen alla de europeiska odlarna, av vilka de flesta kom från Nordeuropa. Genom att kalla alla lotter som brukades av nordeuropéer för »svenska«, antydde odlarna att, i jämförelse med lotter som brukades av invandrare från främmande världsdelar, var alla nord-europeiska odlingsformer så nära besläktade att de var »våra« och tillhörde »oss«. Kanske allra mest anmärkningsvärt var det faktum att finländare nu accepterades som »vi« och »oss«, något som knappast varit fallet under den stora finska invandringen på 1970-talet. Finska flaggor vajade stolt jämte svenska på norra delen av odlingsterritoriet.

Och visst utgjorde de svenska eller nordeuropeiska odlarna en särskild kategori så till vida att de delade uppfattning om odlingstekniker, estetiska ideal och många andra förhållanden. I mångt och mycket kan man kanske också säga att dessa gemensamma värderingar var baserade på samhällsklass, eftersom nästan alla européerna på lotterna hade arbetaryrken eller var pensionerade från sådana. Alla européerna på området tyckte om blommor och lade vikt vid blomsterodling. Alla tyckte att det var fint när odlarlotterna inringades av välgjorda staket och hade välbyggda verandor eller altaner, som några kallade för »kalasverandor«. En del av dessa ver-

September 1991. Foto Karin Becker.

andor var försedda med tak och det fanns exempel på sinnrika takförsedda konstruktioner, som kunde monteras ner på hösten för att sedan sättas upp igen på våren. Överhuvudtaget tyckte vi att påfallande många européer lade stor vikt vid ordning, reda och kontroll, inte bara i fråga om odlingssängar utan också när det gällde att skapa raka, välansade och kratade gångar mellan dem. Många nordeuropeiska odlare accentuerade ordningen (och kanske också en känsla av ägande)

med att måla allt på en lott som överhuvudtaget kunde målas, i samma gröna färg. Men pedanteri tog sällan överhanden utan existerade parallellt med lekfullhet och påhittighet. En färgkoordinerad leksaksmus kunde smygas in bland luktärt-erna och utranterat byggnadsmateriel kunde återanvändas på de mest finurliga sätt. De lotter som brukades av svenskar och andra nordeuropéer var oftast inte bara välskötta, de föreföll också väl inbodda. En värdering som var central för majoriteten av de nordeuropeiska odlarna rörde ekologi. Många betraktade sig själva som arvtagare till den gamla kolonirörelsen och några praktiserade tekniker som täckodling. Alla

Odlare från Mellan-
östern. Juni 1990.
Foto Karin Becker.

de nordeuropeiska odlarna höll sig med en välskött kompost och några ägnade sig åt att lära ut komposttekniker och organisk odling under vinterhalvåret.

En annan kategori odlingslotter kallades av svenska odlare för den turkiska. Detta var namnet på alla lotter som odlades av personer från Mellanöstern eller västra Asien, oavsett dessa personers faktiska nationella eller religiösa bakgrund. Ett par av de »turkiska« familjerna var muslimer men majoriteten var kristna syrianer eller assyrier. Flera kom från sydöstra Turkiet (särskilt från staden Midyat), men många hade också länge bott i andra länder, framför allt Syrien och Libanon. Några hade storstadsbakgrund och hög utbildning medan andra kom från landsbygden och var kunniga yrkesodlare även om de var arbetslösa i Sverige. Men svenskarna hade svårt att göra distinktioner mellan människorna från Mellan-

Oktober 1989.
Foto Barbro Klein.

Odlingssängar arrange-
rade av odlare från
Mellanöstern, Juni 1990.
Foto Karin Becker.

Östasiatisk upp-
finningsrikedom.
Juli 1990. Foto
Karin Becker.

östern och framhöll deras likhet genom att kalla alla för turkar. Därmed underströk svenskarna hur främmande dessa främlingar var. Få om ens några av de nordeuropeiska odlarna var medvetna om eller intresserade av den nationella, religiösa, språkliga, etniska, klassmässiga och politiska variationen bland odlarna från Mellanöstern.

När svenskarna beskrev de »turkiska« lotterna lade de ofta vikt vid de företeelser som de fann överraskande eller exotiska. De pekade – inte sällan med beundran – på »turkarnas« koncentration på grönsaker som mangold, romansallad, mynta och olika sorters lök och förundrade sig samtidigt över »deras« brist på intresse för att odla blommor och annan ögonfröjd. Svenskarna insåg inte att odlarna från Mellanöstern betraktade odlarlotterna som »åkrar« och att odling av blommor i dessa länder företrädesvis äger rum i direkt anslutning till bostadshusen. Men det som allra mest förundra-

Fågelskrämma på
östasiatisk odling.
Maj 2000. Foto
Karin Becker.

de och irriterade svenskarna var »turkarnas« inte sällan slarvigt hopsnickrade verandor, ofta omgivna av sneda och vinda staket konstruerade av alla möjliga beståndsdelar. Bland odlarna från Mellanöstern fanns inga påhittiga konstruktioner av miniatyrhus, man åt under bar himmel när vädret tillät. På verandorna stod stora bord, ibland täckta med gamla vaxdukar i skrikiga mönster och omgivna av omaka, vingliga stolar. Många svenskar förundrades över att elegant klädda människor kunde sitta och skratta och äta söndagsmiddag vid dessa bord utan att till synes bry sig det minsta om den föga inbjudande omgivningen. En del svenskar retade sig på alla höga röster, eftersom de själva ville njuta söndagsfrid på sina odlingslotter och inte vara tvungna att lyssna på människor som ropade och hojtade på språk som de inte förstod. De mest oväntade företeelser kunde irritera svenska odlare. Många odlare från Mellanöstern arrangerade till exempel sina lotter i väldefinierade rektangulära odlingssängar som de markerade med plankor, och en ung svensk odlare sade en gång för grymmat att »vi kallar dom där arrangemangen för gravar, allt som behövs på dom är kors«.

Den tredje distinkta odlingstypen som både de svenska odlarna och vi tyckte oss urskilja var den kinesiska. De flesta odlarna på området från Östasien var av kinesisk bakgrund men hade länge bott i Vietnam, som de flydde ifrån på 1970-talet. Innan de kom till Sverige hade många en synnerligen komplex migrationshistoria bakom sig. Men de flesta svenska odlarna var inte särskilt nyfikna på denna historia. För dem var »kineserna« ännu mer främmande än »turkarna«. Och förvisso var de östasiatiska odlarnas vanor och traditioner exotiska för nordeuropéerna. Ett exempel var det faktum att det

Ordspråket i odlingen lyder: »På andra sidan endast den djärve.« Augusti 1990. Foto Karin Becker.

nästan uteslutande var kvinnor som ägnade sig åt trädgårdsarbete. I de sällsynta fall då kinesiska män dök upp på odlarlotterna, ägnade de sig åt snickeriarbeten, som att laga grindar. Ingen av lotterna som brukades av östasiatiska odlare innehöll »kalasverandor« eller några möbler överhuvudtaget och vi såg aldrig familjer äta tillsammans eller vila sig på lott-

erna. Detta var märkligt för svenskarna, eftersom för dem var vila och samvaro ett viktigt skäl att hålla sig med odlingslott. »Kineserna intresserar sig bara för mat«, sade en svensk kvinna och framhöll, liksom många andra svenskar, att »allt de odlar är kinakål«. Samtidigt insåg många av nordeuropéerna att de östasiatiska odlarna var skickliga: själva beundrade vi ofta deras uppfinningsrikedom när det gällde att hitta sätt att skydda sköra plantor eller att gillra upp spaljéer och vidjor för klängväxter.

Svenska odlare hade emellertid också lagt märke till att östasiatiska odlare ibland kunnat skörda fem gånger under samma säsong. Några hade odlat gröna växter i så stor skala att de kunnat leverera till restauranger. För att få fram så många och stora skördar i ett nordiskt klimat, hade relativt stora mängder pesticider och konstgödsel kommit till användning, något som inte oväntat var en styggelse för de nordeuropeiska odlarna och tvärs emot deras odlingsideologi. Faktum var att överanvändningen av bekämpningsmedel inte bara ledde till ideologiska konflikter utan också till att ett par lotter infekterats med klumprotssjuka, en sjukdom som lätt uppstår om kålväxter odlas alltför intensivt på samma ställe under många år i rad. Sjukdomen kan botas om man efter sex år övergår till att odla potatis, rödbetor och morötter i samma jord. Men några östasiatiska odlare hade inte följt denna regel och ett par lotter låg i träda under några år. Medlemmar i odlarföreningens styrelse var länge upptagna med att reda ut kontroverser knutna till alltför ensidig odling och till överanvändningen av bekämpningsmedel. I efterhand kan det konstateras att de var tvungna att handskas med svåra etiska dilemman, där det gällde att väga nödvändigheten att respektera främmande kultu-

rella praktiker mot nödvändigheten att lära ut en odlingsteknik som passar nordiskt klimat och jordmån.

Konflikterna knutna till överanvändning av bekämpningsmedel tillhör de allvarligare av de tvister som uppdagades för oss omkring 1990. Och även om många kontroverser hade föga att göra med etniska och kulturella skillnader, var förvånansvärt många länkade till sådana skillnader. Till yttermera visso förefaller det ha varit så att i flera tvistefrågor hamnade personer från de tre olika kategorierna i olika åsiktsfällor. Sådana fall blev därför belägg för att den enkla tredelningen hade en viss grund i faktiska beteenden. Vi hittade dessutom andra belägg, som att vare sig vuxna eller barn umgicks över de etniska »typgränserna«. Nordeuropéer höll sig för sig själva främst i den norra delen av odlarlottsområdet, den del som en odlare från Mellanöstern en gång på skämt kallade »Gamla Stan«. Odlare från Mellanöstern umgicks sinsemellan liksom odlare från Östasien. Vi träffade på odlare ur skilda kategorier som aldrig talat med varandra trots att deras lotter gränsade till varandra. Ibland var det vi som förde dessa personer samman genom de frågor vi ställde. Ett annat tecken på bristen på samvaro över typgränserna var att odlare ur de olika grupperna lärt sig relativt lite av varandra. Även om vi träffade på exempel på att asiatiska odlare börjat odla jordgubbar, är vårt bestående intryck att odlarna i hög grad höll sig till de »egna« grödorna, teknikerna och estetiska idealen. Detta gällde i all synnerhet de svenska odlarna.

Vi vill emellertid betona att de svenska odlarna sällan hade valt ut en speciell utländsk grupp eller speciella utländska personer, som de aktivt tog avstånd från. Snarare ville svenskar bli lämnade i fred. Som det var nu kände sig många av

dem drabbade av en massiv, odifferentierad utländskhet: märkliga dofter, höga röster som talade obegripliga språk, slarviga staket, odlingsjord i träda, snabba, knyckiga, oväntade rörelser – motsatser till de eftertänksamma och metodiska rörelsemönster som äldre svenska odlare var vana vid. För dem hörde trädgårdsarbete samman med reflektion, tystnad, lugn och ro, inte med höga skratt och hojtanden tvärs över slarvigt hoplappade stängsel. Svenskarna ville bli lämnade i fred och många längtade efter ett lugnt och fint odlingsområde omgivet av ett vackert, enhetligt staket, ett område där alla höll sig till ett visst mått av samstämmighet när det gällde färgskalor, snickerier, rörelsemönster och ljudnivå.

Tio år senare: en mångkulturell odlarförening

Hur har det gått för detta odlingsområde? Har odlarna lyckats hålla sams? Har odlare ur olika grupper lärt sig mer av varandra än de hade för tio år sedan? Även om vi år 2000 inte kunde lägga ner lika mycket tid på att studera territoriet som vi gjorde tio år tidigare, var en del förhållanden slående.

Ett viktigt faktum var att området inte bara fanns kvar utan också frodades. Ja, i vissa avseenden hade ingen förändring alls ägt rum. Många odlare hade brukat samma lott sedan 1980-talet. I grunden var området sig likt, ungefär samma regler gällde och nordiska odlare övervägde fortfarande i odlarföreningens styrelse. Dessutom dominerades området liksom förut av etniskt åtskilda grannskap. I synnerhet den norra delen av området hade förblivit en nordeuropeisk bastion och de tre huvudtyperna i odlingsmönster var fortfarande lätta att känna igen. Det var inte svårt att med blotta ögat skilja

Östasiatiska odlingar. Maj 1990. Foto Karin Becker.

År 2000 kunde omsorgsfullt konstruerade små hus ses överallt på området.
Foto Karin Becker.

de lotter som odlades av personer med ursprung i Mellan-östern från dem som brukades av odlare från Östasien eller Nordeuropa.

Ändå hade stora förändringar ägt rum. Bland annat var det uppenbart att ordet »mångkulturell« nu var accepterat på ett helt annat sätt än tio år tidigare. Ett slående vittnesbörd om detta var den skylt som nu satt uppfäst på väggen till det gemensamma förrådsutrymmet. Här proklamerades att odlarföreningen, »20 Års Jubilaren 1998«, också var »En mångkulturell Odlarförening«. Sådana uttalanden fanns överhuvudtaget inte omkring 1990, då föreningens styrelse snarast drömde om enhetlighet med svenska förtecken och tvekade att lyfta fram de många olika kulturer som odlarna representerade. I efterhand har det blivit tydligt hur mycket de nordeuropeiska odlarna tio år tidigare hade spjärnat emot mångfalden. Kanske kan man säga att det år 2000 hade blivit politiskt gångbart att stoltsera med insatser för mångkulturalitet. Kommunen ger nu också särskilt stöd åt mångkulturella föreningar.

De synliga tecknen på att man inte stack under stol med »det mångkulturella« var nu lika slående som att odlingsområdet nu verkade ombonat och inbott överallt, inte enbart bland de »svenska« odlarna. I många avseenden gick en önskan att offentligt visa upp etnisk skillnad hand i hand med att lottområdet som helhet nu föreföll etablerat på ett helt annat sätt än tidigare. Ett sådant tecken var alla små låga hus, som nu kunde ses överallt på området, inte bara på lotter som brukades av svenskar och andra nordeuropéer. Många av dessa hus var omsorgsfullt konstruerade; i flera fall var det tydligt att man eftersträvat en enhetlig stil som passade området

Anläggning av en odlare från mellanöstern. Maj 2000. Foto Karin Becker.

samtidigt som vi kunde hitta lika många exempel på kreativa återanvändningar nu som tidigare. Vi såg nu ganska få exempel på rangliga bord och stolar. Snarare var några anläggningar gjorda av odlare från Mellanöstern överraskande raffinerade och genomtänkta, i synnerhet två sammanslagna lotter. Här kunde vi se inte bara ett välbyggt litet hus, utan också ett moskéliknande torn, en gångstig byggd av plankor med ett repstaket som ledde till en sexkantig veranda med bord och matchande stolar. Allt var utsökt målat i samstäm-

miga gröna och blå färger och det var inte svårt att associera till en maritim miljö. De omgivande odlingssängarna var diagonalt arrangerade och här växte aptitretande lökar och sallader i raka rader. Hela arrangemanget var en slående blandning mellan västasiatiska och nordeuropeiska estetiska ideal. Å ena sidan var både valet av grödor och byggnationer tydligt gjorda av en person vars grundläggande erfarenheter och estetiska värderingar formats långt utanför Sverige. I så måtto kan man kanske kalla stilen för »elaborerad Mellanöstern«.

Samtidigt stämde arrangemanget väl in i de ideal som tidigare etablerats på lotterna av svenska och finska odlare som tidigt byggde små monteringsfärdiga hus och kalasverandor. Ingenting störde eller provocerade de nordiska idealen samtidigt som man inte kunde ta miste på estetikens främmande rötter. Kanske kan man tala om en ny »hybridiserad« och kultiverad asiatisk stil anpassad till odlarlottsmiljön i den svenska förorten.

Vi såg också flera andra tecken på att människor stolt proklamerade sitt utländska ursprung samtidigt som de höll sig inom ramen för det som etablerats som acceptabelt på odlingsområdet. Några hade till exempel satt upp namnskyltar med utomeuropeiska namn på sina små hus; på ett par hus såg vi till och med skyltar skrivna med arabiska och andra utomeuropeiska bokstäver. På några lotter tillkännagav högt vajande nationsflaggor att en odlare kom långt bort ifrån. I ett par fall såg det nästan ut som om odlare tävlade i att hissa flaggor eller vimplar. På en lott flög flera svenska flaggor och på en annan inte långt därifrån vajade en chilensk flagga. Här tävlade odlare både på skoj och på allvar i att visa upp nationell tillhörighet. Överhuvudtaget hade en mer avspänd anda av lek och parodi nu smugit sig in i hela odlingsområdet; den fanns inte bara bland de svenska och finska odlarna som tidigare. En stuga byggd av en latinamerikansk odlare gav associationer till en saloon, på taket till en annan betade en rad husdjur i trä.

Att vi nu kunde skönja en mer avspänd och skojfrisk atmosfär över hela området betydde knappast att allt var frid och fröjd eller att konflikter – såväl konflikter mellan individer som konflikter grundade på kulturskillnader – nu hade upp-

hört. Men många visuella tecken och uttalanden av odlare ur alla grupper tydde på att svenskar och andra nordeuropéer nu kommit att acceptera mångfalden på ett helt annat sätt än tidigare, samtidigt som många odlare med rötter långt utanför Europa blivit allt bättre hemmastadda i sin förort i Sverige.

Att rota sig och bli hemmastadd

I det bostadsområde där det här beskrivna odlingsområdet ligger, rådde år 1990 en kamp mellan å ena sidan hyresgäster, som hade satt upp stora parabolerna på sina balkonger för att kunna se teveprogram från sina hemländer, och å den andra bostadsbolaget, som ville ta ner dessa skrymmande antenner. År 2000 var kampen för länge sedan över. Tekniken hade hunnit ifatt tevetittarnas önskemål. Dessutom hade ett nytt telefoncentrum öppnat i bostadsområdet, ett centrum där man för en relativt billig penning kunde hålla sig à jour med släkt och vänner världen runt. En ny självklart globaliserad anda hade etablerat sig i förorten och kampen mot utlänningsars tilltag hade avmattats betydligt. På liknande sätt hade stämningen förändrats på odlingsområdet. Under årens lopp har vi kunnat iaktta en utveckling bland odlarna från ett ibland oklart och förvirrat avståndstagande till allt främmande mot ett allt tydligare accepterande av att många kulturer kan samexistera. Detta historiska perspektiv har lärt oss att frågor kring kulturskillnader och kring företeelser som mångkulturalitet aldrig får ses som statiska. Snarare är det förvånande hur mycket människors attityder kan förändras under en relativt kort tidsperiod, när de måste leva samman så pass intensivt som de gör på lottområdet. Inte minst är det förvån-

Chiles flagga, maj 2000. Foto Karin Becker

nande hur pass snabbt nya samlevnadsförhållanden kan etablera sig som självklara och hur anpassningsbart människor kan översätta sådana förändringar till materiella former och odlingar. Men det måste betonas att allt detta inte har kommit till av sig självt utan genom att människor velat åstadkomma förändringar, alltså genom intentionellt agerande. Odlarna på lottområdet har gradvis och medvetet tagit ställning till hur de vill leva med givna förhållanden.

Ett odlarlottsområde är en särskilt lämplig arena för att studera invandringshistoria och förändringar av samvaron mellan människor av olika etnisk bakgrund. Det tycks vara så att människor genom att arbeta i jorden också hittar sätt att rota sig i en ny värld samtidigt som de genom odlingsverksamhet kan hålla fast vid traditioner och smakpreferenser formade långt borta från denna nya värld. Odlingsområden liknande det vi har beskrivit här återfinns överallt i utkanterna av svenska städer. Ett intensivt studium av skeendena på dessa områden borde kunna ge en intressant bild av hur Sverige på senare år utvecklats som invandringsland. Dessutom borde jämförelser med urbana odlingsformer i städer världen runt ge en spännande förståelse av de nutida stadsodlingarnas mångfasetterade transnationella länkar.